

Häradskärs fyrplats i yttersta havsbandet

... försummar någon att uppehålla fyrningar och tända dem i rättan tid, böte 100 daler och skadan åter; sker det uppsåtliga, plikte med 32 par spö, ändå ingen skada sker; sker skada eller skeppsbrott, varde halshuggen och skadan gäldes af hans gods ...»

Förordning 1852

– Jag känner inte till något fall där man använt sig av den högsta delen av straffskalan, säger Lasse Åman, vars farfar och farfars far var fyrmästare respektive fyrvaktare på Häradskår.

– Faktiskt inget fall av försumlighet heller. Nej, här gällde det att sköta sitt uppdrag, det var en tid utan GPS och fyrarna fyllde en mycket viktig funktion utmed våra kuster.

Häradskår har fungerat som fyrplats i århundraden. Så här skriver man i "Een siöbook..." från 1644: "Bahrsund een halff milj ligger itt Skiär som kallas Härskiären, hwilket är itt Fiskieläger, ther på står een Mast medh en Tonna upprest ...". Det var alltså en mast med en tjärtunna i toppen som fungerade som fyr på den tiden. Den gav också ön namnet Stångskär, som än i dag benämner själva fyrskäret. Anordningen ersattes 1745 av en träbåk, "den stätligaste träbåken i Sverige" uppförd av Norrköpings stad som uppenbarligen hade ekonomiska intressen att skydda och "... at the

Seglande kunna uti Siön hafwa nödtorfig rättelse ...". Det kom att dröja fram till början av 1860-talet innan en modern fyr uppfördes.

Heidenstamfyren

Nu satsade man på en ny typ av fyr, en modell som ritats av A.T. Gellerstedt med rovoljebelysning av C.F. Carlsson, allt under ledning av Gustaf von Heidenstam. Fyren prefabricerades i Stockholm och fraktades som "byggsats" till Stångskär, där den uppfördes 1863.

I samband med detta byggdes även bostadshuset med lägenheter för fyrmästare, fyrvaktare och fyrbiträde med familjer. Detta var en hierarki de höll hårt på, man kunde umgås men distans var det tvunget att hålla.

– Det var arbetsamma dagar för fyrfolket, vakterna skulle delas på tre man och därför blev ingen natt helt ledig, dagarna fylldes av fejjande och putsande. För hushållet fanns en ko, en gris

På försommaren pryds den lilla grässlätten öster om gården av orkidén Adam och Eva.

Utsikt från fyrmästarens fönster.

I samband med uppförandet av Heidenstamfyren 1863, flyttade fyrpersonalen med familjer in i det nybyggda bostadshuset.

Utsikt mot nordost.

och några höns. På hösten gällde det att storprovantera; mjöl och rotsaker fraktades hem. Äl, strömming och flundra saltades, sjöfågel kunde man skjuta året om. Att sedan vardagens strävsamma liv kryddades av vädrets makter, behöver väl inte påpekas.

Farfars far Anders August

– Min farfars far, Anders August Åman, kom som fyrbiträde till Hărădskär 1885 och avancerade till fyrvaktare 1893. Denna profession innehade han fram till sin pensionering 1921. Farfar, Georg Åman, började året efter som fyrbiträde och kom att bli den siste ordinarie fyrmästaren mellan åren 1937–1954.

– Min far Anders var ju dessutom född här ute, så det är inte utan att man känner en viss samhörighet med de här klipporna, säger Lasse Åman och låter blicken svepa över det karga landskapet.

Fyrtekniken utvecklades med åren, rovoljelamporna byttes redan 1887 ut mot en fotogenlampa och 1907 byttes även denna ut mot vidareutvecklingen, LUX-lamporna. Gustaf Dahlén konstruerade under 1900-talets början tillsammans med företaget AGA olika apparater för acetylenlampor och 1947 installerades en gasbelysning i Hărădskärs fyr.

Elektriciteten ändrade allt

– Elen kom relativt sent till skärgården, det var ju en lite besvärlig och kostsam historia att dra den hit ut, men på luciadagen 1960 fanns den på Hărădskär, berättar Lasse. I ett slag var det inte längre så omständligt att sköta ljuset i fyren.

– Nej, det skötte sig nu så att säga av sig självt och fyrmästaren flyttade iland. Efter en nästan hundraårig epok av liv och rörelse på Hărădskär var det åter tyst och öde.

Åren gick och husen på skäret började förfalla. Genom Statens Fastighetsverks och Valdemarsviks kommuns försorg påbörjades dock 2007 ett upprustningsprojekt.

– Nu vill vi att fler upptäcker denna fantastiska plats. Här finns lägenheterna återställda i trivsamt skick, nymålade och restaurerade för moderna krav. Dessutom är både bagarbod och vedbod inredda för övernattnings, säger Lasse Åman.

Hărădskärs lotsstation

En bit längre bort, efter en promenad över en gångbro, når man det egentliga Hărădskär, där också lotsstationen var belägen. Äldsta beskrivningen av en segelled utmed Gryts skärgård är från 1300-talet och finns i danske kungen Valdemar II:s jordebok. Leden förbinder Utlången i Blekinge med Arholma i Stockholm och går vidare via Ålands skärgård mot Estland. För att

säkert kunna navigera anlätades fiskare, som ju hade god kännedom om vattnen. Fast lotsstation på Hărădskär upprättades 1696 och den blev med tiden en av Östergötlands största.

I dag är den gamla stationen nedlagd, men anläggning sköts av bröderna Kenneth och Bo Magnusson, söner till den siste lotsförmannen Elis Magnusson.

Bli "lotsmästare"

– Ja, även här finns möjligheter att hyra en lägenhet och uppleva natur, hav och skär, säger Kenneth Magnusson medan vi vandrar över klipporna. Det är glädjande att vi kunnat hitta olika lösningar för bevarandet av dessa kulturminnen.

Och vi andra, både sjöfolk och landkrabbor, ska nog vara glada att det finns människor som Åman och Magnussons, som med glädje och entusiasm lever för detta bevarande.

I gynnsamt väder är sikten flera mil från fyrens topp.

Kenneth Magnusson förebildar "Hărădskärs Fyr-apparat jemte öfre delen af Fyrtornet".

